

img1

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

NUTARTIS LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2021 m. lapkričio 25 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Gražinos Davidonienės, Gedimino Sagačio (pranešėjas) ir Sigitos Rudėnaitės (kolegijos pirmininkė),

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal ieškovės uždarnosios akcinės bendrovės „Corpora“ kasacinį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2020 m. gruodžio 1 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovės uždarnosios akcinės bendrovės „Corpora“ ieškinį atsakovei uždarajai akcinei bendrovei „Švenčionių švara“ dėl skolos ir delspinigių priteisimo bei pagal atsakovės uždarnosios akcinės bendrovės „Švenčionių švara“ priešieškinį ieškovėi uždarajai akcinei bendrovei „Corpora“ dėl sutarties pripažinimo negaliojančia ir restitucijos taikymo; trečiasis asmuo K. D..

Teisėjų kolegija

nustatė:

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl teisės normų, reglamentuojančių viešojo pirkimo sutarties negaliojimą *ab initio* (nuo sudarymo momento) dėl jos prieštaravimo imperatyvioms teisės normoms ir restituciją, aiškinimo ir taikymo.
2. Ieškovė UAB „Corpora“ ieškiniu prašė priteisti iš atsakovės UAB „Švenčionių švara“ 12842,39 Eur skolos, 462,33 Eur delspinigių, 8,25 proc. dydžio metines palūkanas už sumą, kurią sumokėti praleistas terminas, skaičiuojant jas nuo bylos iškėlimo teisme iki teismo sprendimo visiško įvykdymo, bei bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Nurodė, kad 2014 m. lapkričio 20 d. pirkimo-pardavimo sutarties Nr. 2/2014 11 (toliau – ir Sutartis) pagrindu pardavė atsakovei druskos barstytuvą „MM 008“ už šalių sutartą ir šioje sutartyje nustatytą kainą – 39 500 Lt be PVM. Šalys susitarė, kad atsiskaitymas turi būti atliktas per 120 darbo dienų po prekės pristatymo. Ieškovė ir atsakovė 2014 m. gruodžio 18 d. pasirašė Ilgalaikio turto perdavimo-priėmimo aktą, kuriuo patvirtinama, kad atsakovė 2014 m. gruodžio 18 d. priėmė druskos barstytuvą ir kad jis atitinka visas Sutarties sąlygas. Ieškovė už parduotą druskos barstytuvą išrašė ir pateikė atsakovei 2014 m. gruodžio 18 d. PVM sąskaitą faktūrą, šią atsakovė priėmė ir pasirašė. Už barstytuvą 2015 m. gegužės 25 d. banko pavedimu atsakovė sumokėjo ieškovei 1000 Eur, tačiau liko skolinga 12 842,39 Eur.
3. Atsakovė UAB „Švenčionių švara“ priešieškiniu prašė pripažinti Sutartį negaliojančia ir taikyti restituciją, priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Atsakovė nurodė, kad pagal Sutartį įgytas druskos barstytuvas visiškai neatitiko kokybės reikalavimų. Švenčionių rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2015 m. liepos 7 d. įsakymu Nr. A-365 sudaryta komisija, patikrinusi druskos barstytuvo būklę ir jos įsigijimo aplinkybes, 2015 m. liepos 8 d. pateikė išvadą, kurioje nustatė, kad druskos barstytuvo metalo konstrukcijos smarkiai paveiktos korozijos, sulūžusios, agregatai nusidėvėję, nėra valdymo pulto, laidai nukirpti; veiklai barstytuvas nenaudojamas; nepateiktas gamintojo gaminio pasas ir atitikties deklaracija. Atsakovės darbuotojams teko patiens šalinti akivaizdžiai matomus druskos barstytuvo trūkumus, tačiau dėl gedimų ir ne visos komplektacijos druskos barstytuvas taip ir nebuvo naudojamas pagal paskirtį atsakovės veikloje. Kadangi ieškovė neįvykdė savo pareigos pagal Sutartį perduoti tinkamos kokybės daiktą, dėl to atsakovė negali būti laikoma pažeidusia prievolę sumokėti kainą pagal Sutartį (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.64 straipsnio 3 dalis). Atsakovė prašė Sutartį pripažinti negaliojančia [CK 1.82 straipsnio](#) 1 dalyje įtvirtintu pagrindu, kadangi ginčijamas sandoris prieštarauja atsakovės, kaip juridinio asmens, tikslui siekti pelno, o ieškovė, kaip pardavėja, veikė nesąžiningai, nes pardavė atsakovei druskos barstytuvą už kainą, kuri buvo žymiai didesnė nei jo rinkos kaina (pati ieškovė šį druskos barstytuvą įsigijo už 4000 Lt). Be to, atsakovė Sutarties negaliojimą įrodinėjo [CK 1.80 straipsnio](#) 1 dalyje įtvirtintu pagrindu dėl sandorio prieštaravimo imperatyvioms įstatymo normoms, kadangi Sutartis buvo sudaryta nesilaikant Viešųjų pirkimų įstatymo (toliau – ir VPI) ir buvusiam direktoriui viršijant savo kompetenciją, t. y. veikiant be valdybos pritarimo.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

4. Vilniaus regiono apylinkės teismas 2020 m. rugsėjo 11 d. sprendimu ieškinį atmetė, o priešieškinį tenkino: pripažino Sutartį niekine ir negaliojančia nuo jos sudarymo, priteisė ieškovei iš atsakovės druskos barstytuvą, nustatydamas, kad ieškovė jį turi pasiimti savo sąskaita, taip pat išsprendė bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimą.
5. Teismas, nustatęs, kad atsakovė yra privatus asmuo, kurio 100 proc. akcijų valdo Švenčionių rajono savivaldybė, kad atsakovė turi valdybą, kurios daugiau kaip pusę narių skiria savivaldybė, kad atsakovės veikla susijusi su viešųjų paslaugų teikimu, padarė išvadą, kad atsakovė atitinka perkančiosios organizacijos apibūdinimą, nustatytą VPI 4 straipsnio 4 straipsnio 1, 2 dalyse, todėl nusprendė, kad jos atliekamiems pirkimams turėjo būti taikomos VPI nuostatos.
6. Vadovaujantis VPI 86 straipsnyje nustatyta tvarka, perkančioji organizacija privalo paskelbti apie kiekvieną supaprastintą pirkimą, išskyrus šio straipsnio 2 dalyje nustatytus atvejus (VPI 92 straipsnio 1 dalis). Pagal VPI 92 straipsnio 3 dalies 4 punktą, neskelbiant apie pirkimą gali būti perkamos prekės, paslaugos ar darbai, kai atliekami mažos vertės pirkimai perkančiosios organizacijos nustatytais atvejais. Mažos vertės viešasis pirkimas – supaprastintas pirkimas, kai yra bent viena iš VPI 2 straipsnio 15 dalyje nustatytų sąlygų.
7. Pagal UAB „Švenčionių švara“ Supaprastintų viešųjų pirkimų taisykles (toliau – Taisyklės) pirkimas gali būti atliekamas apklausos būdu, kai sudaromos prekių ar paslaugų pirkimo sutarties vertė neviršija 200 000 Lt (be PVM). Pagal Taisyklių 81 punktą supaprastinti pirkimai atliekami šiais būdais: supaprastinto atviro konkurso, supaprastinto riboto konkurso, supaprastintų skelbiamų derybų, apklausos, supaprastinto projekto

konkurso. Pirkimas supaprastinto atviro, supaprastinto riboto konkurso ar supaprastintų skelbiamų derybų būdu gali būti atliktas visais atvejais, tinkamai apie jį paskelbus (Taisyklių 82 punktą). Apklausa būdu pirkimas gali būti atliekamas, kai sudaromos prekių ar paslaugų pirkimo sutarties vertė neviršija 200 000 Lt (be PVM). Pagal Taisyklių 107.1 punktą, kai atliekant mažos vertės pirkimą, vadovaujantis Taisyklių 104.1.4.2 punktu, sutarties vertė viršija 20 000 Lt (be PVM), perkančioji organizacija, prašydama pateikti pasiūlymus, privalo kreiptis į 3 (tris) ar daugiau tiekėjų. Viešai prieinama informacija internete ir kt. prilyginama žodinei tiekėjų apklausai (Taisyklių 134 punktą). Pagal šią Taisyklių 135 punktą, apklausa, vykdytos žodžiu, kai pirkimo sutarties vertė viršija 10 000 Lt (be pridėtinės vertės mokesčio), rezultatai įforminami užpildant Tiekėjų apklausos pažymą (Taisyklių 1 priedas). Tiekėjų apklausos pažymą pildoma ir tais atvejais, kai pirkimas vykdomas žodžiu, tačiau apklausiami daugiau nei vienas tiekėjas.

8. Teismas nurodė, kad atsakovė, kaip perkančioji organizacija, neturėjo pareigos skelbti apie viešąjį Supaprastintą pirkimą (Taisyklių 104 punktą), tačiau pirkimą turėjo atlikti apklausos būdu (Taisyklių 104.1.4.2, 107 punktai), atlikusi apklausą turėjo užpildyti tiekėjų apklausos anketą.
9. Teismas, nustatęs, kad ginčo Sutartis buvo sudaryta tik pagal ieškovės komercinį pasiūlymą, byloje nesant duomenų, kad atsakovė atliko kitų (trijų) tiekėjų apklausą ir užpildė tiekėjų apklausos pažymą, nusprendė, kad tai suteikia pakankamą pagrindą daryti išvadą, jog sudarant Sutartį buvo pažeisti imperatyvūs pagrindiniai pirkimų principai (VPĮ 3 straipsnio 1 dalis) ir VPĮ nustatyta supaprastintų pirkimų atlikimo tvarka (VPĮ 84, 85 straipsniai). Būtent perkančioji organizacija turėjo užtikrinti, kad atliekant pirkimo procedūras ir nustatant laimėtoją būtų laikomasi lygiateisiškumo, nediskriminavimo, abipusio pripažinimo, proporcingumo ir skaidrumo principų (VPĮ 3 straipsnio 1 dalis). Viešųjų pirkimų principų pažeidimas yra prilyginamas imperatyviųjų nuostatų pažeidimui. Atsižvelgdamas į tai, teismas nusprendė, kad tai sudaro pagrindą Sutartį pripažinti niekine ir negaliojančia nuo jos sudarymo momento dėl jos prieštaravimo imperatyvioms įstatymo normoms ([CK 1.80 straipsnio 1 dalis](#)).
10. Teismas, sprenddamas dėl Sutarties negaliojimo priešieškinyje nurodytu [CK 1.82 straipsnio 1](#) dalies pagrindu, nustatė, kad ginčo Sutarties sudarymo metu atsakovės direktoriaus pareigas ėjęs asmuo Sutartį dėl druskos barstytuvo įsigijimo su ieškove sudarė be bendrovės valdybos sprendimo ir negavęs bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimo pritarimo, tuo jis viršijo savo, kaip UAB „Švenčionių švara“ direktoriaus, įgaliojimus. Teismas nusprendė, kad atsakovė neįrodė, jog ieškovė ginčo Sutarties sudarymo metu buvo nesąžininga, todėl, nenumatęs visų teisiskai reikšmingų aplinkybių, atmetė atsakovės reikalavimą pripažinti Sutartį negaliojančia CK 182 straipsnio pagrindu. Teismas nurodė, kad atsakovė, teigdama, jog barstytuvas jai parduotas už kainą, 13 kartų didesnę nei tikroji barstytuvo kaina, nepateikė jokių duomenų, kurių pagrindu teismas turėtų galimybę spręsti, kokia buvo tokio tipo druskos barstytuvo vidutinė rinkos kaina, o byloje taip pat nėra tai patvirtinančių įrodymų.
11. Pripažinęs ginčo Sutartį negaliojančia nuo jos sudarymo [CK 1.80 straipsnio 1](#) dalyje įtvirtintu pagrindu, teismas atmetė ieškovės reikalavimus dėl skolos pagal minėtą sutartį priteisimo ir sprendė restitucijos taikymo klausimą.
12. Teismas, atsižvelgdamas į tai, kad atsakovė už druskos barstytuvą 2015 m. gegužės 25 d. banko pavedimu sumokėjo ieškovei 1000 Eur, taip pat į tai, kad atsakovė druskos barstytuvą priėmė ilgalaikio materialiojo turto įvedimo į eksploataciją aktu ir jį apskaitė ilgalaikio turto apskaitos kortele, o nuo 2014 m. gruodžio 22 d. naudojo ir tebe naudoja savo ūkinėje veikloje pagal tiesioginę barstytuvo paskirtį, tokiu būdu įgyvendindama savo tikslą teikti komunalines paslaugas, minėtas druskos barstytuvas ir šiuo metu yra atsakovės žinioje, tačiau jo likutinė vertė 0,29 Eur ir jis yra visiškai nusidėvėjęs, nusprendė, kad šios aplinkybės suteikia pagrindą daryti išvadą, kad, taikant dvišalę restituciją, nagrinėjamu atveju vienos iš šalių padėtis nepagrįstai ir nesąžiningai pablogėtų, o kitos atitinkamai pagerėtų, o tai sudaro pagrindą taikyti vienašalę restituciją – priteisti ieškovei iš atsakovės druskos barstytuvą, nepriteisiant iš ieškovės atsakovei pastarosios sumokėtų 1000 Eur sumos.
13. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2020 m. gruodžio 1 d. nutartimi Vilniaus regiono apylinkės teismo 2020 m. rugsėjo 11 d. sprendimą paliko nepakeistą.
14. Apeliacinės instancijos teismas sutiko su pirmosios instancijos teismo išvada, jog nesant byloje įrodymų, kad buvo užpildytos tiekėjo apklausos pažymos, tai sudaro pagrindą konstatuoti esant pažeistas VPĮ 3 straipsnio nuostatas, kurių laikymasis turi būti užtikrintas pirkimo sąlygų kruopščiu ir atsakingu įgyvendinimu.
15. Pirkimo metu galiojo perkančiosios organizacijos vidaus dokumentai, kuriais nustatyta, kad supaprastintas pirkimas privalėjo būti atliktas apklausos būdu (Taisyklių 104.1.4.2, 107 punktai), kurią atlikusi perkančioji organizacija turėjo užpildyti tiekėjų apklausos anketą. Anketa yra dokumentas, kuriame procedūros rezultatai yra įforminami remiantis pirminiais dokumentais. Anketos nebuvimas byloje galimai patvirtina, kad supaprastintos pirkimo procedūros nebuvo vykdomos. Tai nurodyta ir Kontrolės ir audito tarnybos atlikto UAB „Švenčionių švara“ 2014 ir 2015 metų veiklos audito ataskaitoje, kuria remiantis auditui nebuvo pateikti duomenys, jog druskos barstytuvas įsigytas atlikus viešojo pirkimo procedūras, Sutartis buvo sudaryta, nesant perkančiosios organizacijos valdybos sprendimo.
16. Byloje pateiktas UAB „Kelių mašinos“ 2013 m. sausio 28 d. pasiūlymas ir UAB „Ukmergės versmė“ 2013 m. sausio 29 d. pasiūlymąskelia abejonių, ar tai yra pasiūlymai dėl to paties pirkimo, kuris tapo ginčo objektu šioje byloje, kadangi ginčijama sutartis sudaryta 2014 m. lapkričio 20 d., t. y. praėjus beveik 20 mėnesių.
17. Apeliacinės instancijos teismas, atsižvelgdamas į tai, kad ginčijamas sandoris yra negaliojantis [CK 1.80 straipsnio 1](#) dalies pagrindu dėl jo prieštaravimo imperatyvioms teisės normoms, nurodė, kad iš tokio sandorio ieškovei negalėjo atsirasti teisėtas lūkestis ir ji negalėjo tikėtis naudos, o jei ieškovė, realizuodama turtą, patyrė nuostolių ir daikto grąžinimas nėra pakankama kompensacija, ji gali reikalauti žalos atlyginimo.
18. Apeliacinės instancijos teismas, sprenddamas dėl rūšinio teismingumo taisyklių pažeidimo, nurodė, kad ginčas dėl pirkimo–pardavimo sutarties atitiktų VPĮ nuostatomis buvo pradėtas pagal priešieškinių, o tai, vadovaujantis [CPK](#) 33 straipsnio 2 dalimi, lemia visos bylos teismingumą tos vietos teismui, kuriame nagrinėjamas pradinis ieškiny.
19. Apeliacinės instancijos teismas atmetė ieškovės argumentą, kad perkančioji organizacija, remdamasi VPĮ nuostatomis, pati negali ginčyti Sutarties, būdama netinkamas subjektas, kadangi pagal [CPK](#) 178 straipsnio 5 dalį reikalavimą dėl niekinio sandorio teisinių pasekmių taikymo gali pareikšti bet kuris suinteresuotas asmuo. Niekinio sandorio teises pasekmes ir niekinio sandorio faktą teismas konstatuoja *ex officio* (savo iniciatyva).

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį teisiniai argumentai

20. Ieškovė kasaciniu skundu prašo panaikinti Vilniaus regiono apylinkės teismo 2020 m. rugsėjo 11 d. sprendimą ir Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2020 m. gruodžio 1 d. nutartį ir priimti naują sprendimą – tenkinti ieškinio reikalavimus, o priešieškinių atmeti; priteisti ieškovei jos turėtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą iš atsakovės. Kasacinis skundas grindžiamas šiais teisiniais argumentais:
 - 20.1. Teismai nukrypo nuo [CK 1.80 straipsnio 1](#) dalyje įtvirtintos normos aiškinimo ir taikymo praktikos, kurią yra suformavęs kasacinis teismas, kadangi, pripažindami Sutartį niekine, nenurodė konkrečios imperatyvios įstatymo normos, kuriai ši sutartis prieštarauja (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-492/2012](#), 2020 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-296-421/2020](#)). Vien nuorodos į VPĮ 3 straipsnio 1 dalyje įtvirtintus viešųjų pirkimų principus pateikimas,

neatskleidžiant, kokie konkrečiai principai ir kaip buvo pažeisti, nėra pakankamas pagrindas pripažinti sandorį negaliojančiu, kadangi tam būtina nurodyti konkrečių tokių pažeidimų išraiškos formą.

- 20.2. Teismai neanalizavo ir nenurodė, kaip buvo pažeista VPĮ 3 straipsnio norma, kuri jos dalis, kuris konkretus principas ir kaip viešųjų pirkimų principas buvo pažeistas. Viešųjų pirkimų principai nėra abstrakcija, šiais principais grindžiamas visas VPĮ. Viešųjų pirkimų principų pažeidimas gali pasireikšti per VPĮ normų ar kitų įstatymų normų pažeidimą, pirkimo dalyvių, tiekėjų teisėtų interesų pažeidimą. Vertinant viešųjų pirkimų principų pažeidimo faktą, būtina nustatyti, kokiais būtent perkančiosios organizacijos veiksmais buvo pažeisti viešųjų pirkimų principai.
- 20.3. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai nesivadovavo kasacinio teismo išaiškinimais, kad grynai formalus nukrypimas nuo VPĮ nustatytos konkrečios procedūros, kuris iš esmės neturėjo įtakos dalyvių ir kitų tiekėjų teisių apimčiai, negali lemti viešųjų pirkimų principų pažeidimo, nebent besiskundžiantis dalyvis ar tiekėjas iš tiesų įrodytų, kad šiais veiksmais buvo pažeisti jo teisėti iš VPĮ kildinami interesai ir taip nepagrįstai suvaržyta galimybė sudaryti viešojo pirkimo sutartį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-150/2010](#)).
- 20.4. Pirmosios instancijos teismas nurodė, kad druskos barstytuvas buvo įgytas atsakovei, kaip perkančiajai organizacijai, neįvykdžius supaprastinto pirkimo procedūrų. Teismas dėl VPĮ 3 straipsnio pažeidimo nusprendė dėl to, kad byloje nėra užpildytos tiekėjų apklausos pažymos. Tačiau tokios anketos nebuvimas byloje nepatvirtina, kad supaprastintos pirkimo procedūros apskritai nebuvo vykdomos. Anketa tėra išvestinis dokumentas, kuriuo įforminami pirkimo procedūros rezultatai. Tuo tarpu apie vykdytą pirkimo procedūrą, pasiūlymus pateikusius tiekėjų duomenis, pasiūlytas kainas, pasiūlymų pateikimo datas ir kt. galima spręsti iš pirminių dokumentų, t. y. pačių tiekėjų pasiūlymų. Be to, iš ikiteisminio tyrimo metu apklaustų asmenų parodymų galima daryti šias išvadas: pirma, valdyba pritarė druskos barstytuvo pirkimui; antra, buvo vykdyta tiekėjų apklausa ir išrinktas mažiausias kainos pasiūlymas.
- 20.5. Kadangi tiekėjų apklausos pažymos užpildymas priklauso išimtinai nuo perkančiosios organizacijos veiksmai, teismai nepagrįstai visą atsakomybę dėl pirkimo procedūrų netinkamo įforminimo perkėlė ieškovei, kuri negalėjo kontroliuoti perkančiosios organizacijos ir nedalyvavo jos veikloje. Tai lėmė neproporcingų pasekmių taikymą – sandorio pripažinimą negaliojančiu ir restitucijos taikymą. Toks atsakomybės už perkančiosios organizacijos veiksmus perkėlimas pirkimą laimėjusiam ir sutartį įvykdžiusiam sąžiningam tiekėjui neatitinka sąžiningumo, teisingumo bei tų pačių viešųjų pirkimų principų.
- 20.6. Teismai netinkamai aiškino ir taikė restituciją reglamentuojančias teisės normas, restitucija pritaikyta netinkamai:
- 20.6.1. teismai nepagrįstai vadovavosi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 14 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje [Nr. e3K-7-23-248/2017](#), pateiktais išaiškinimais, kadangi skiriasi nagrinėjamos bylos ir šiame punkte nurodytos kasacinio teismo bylos *ratio decidendi* (argumentas, kuriuo grindžiamas sprendimas);
- 20.6.2. nors tariai VPĮ imperatyvių teisės normų pažeidimai buvo siejami išimtinai su perkančiosios organizacijos veiksmais, tačiau visos neigiamos pasekmės teko tiekėjui. Nagrinėjamu atveju, pritaikius dvišalę restituciją, sutarties šalys nėra ir negali būti grąžinamos į lygiavertę iki sandorių sudarymo buvusią padėtį, kadangi ieškovei būtų grąžintas druskos barstytuvas, kuris buvo naudojamas atsakovės veikloje nuo 2014 m. gruodžio 22 d. šešerius metus, nors nurodytas tokio barstytuvo eksploatavimo laikotarpis yra 4 metai. 2018 metų pabaigoje druskos barstytuvas buvo nudėvėtas iki 0,29 Eur likutinės vertės. Pritaikius dvišalę restituciją, atsakovė nepagrįstai praturtėtų ieškovės sąskaita, kadangi būtų nemokamai 6 metus eksploatavusi druskos barstytuvą, teikusi viešąsias paslaugas (barstė kelius) ir už tai gavusi atlygį (naudą);
- 20.6.3. nurodytos su druskos barstytuvo naudojimu ir nusidėvėjimu susijusios aplinkybės sudaro pagrindą nukrypti nuo bendrosios restitucijos taikymo taisyklės ir leidžia teigti, kad šalių grąžinimas į pradinę padėtį sukeltų neproporcingas pasekmes ir žalą ieškovei. Tokiu atveju programuojamas naujas šalių ginčas dėl žalos atlyginimo. Nagrinėjamu atveju būtų teisinga ir sąžininga netaikyti restitucijos apskritai, kadangi druskos barstytuvo eksploatavimo laikas (4 metai) yra pasibaigęs.
21. Atsakovė atsiliepimu į kasacinį skundą prašo kasacinį skundą atmesti ir priteisti iš ieškovės atsakovės turėtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Savo nesutikimą su kasaciniu skundu grindžia šiais teisiniais argumentais:
- 21.1. Kasaciniame skunde nepagrįstai nurodyta, kad teismai neatskleidė, kokie konkrečiai VPĮ imperatyvieji reikalavimai yra pažeisti, kadangi iš teismų procesinių sprendimų matyti, kad buvo pažeista VPĮ 3 straipsnio 1 dalis, 84, 85 straipsniai bei Supaprastintų viešųjų pirkimų taisyklių 104.1.4.2, 107 punktuose įtvirtintos teisės normos:
- 21.1.1. teismas, nustatęs, kad perkančioji organizacija pirkimą turėjo atlikti apklausos būdu (Taisyklių 104.1.4.2, 107 punktai), ir įvertinęs byloje esančius įrodymus, padarė išvadą, jog byloje nėra duomenų, patvirtinančių, jog atsakovė pirkimą dėl barstytuvo įsigijimo atliko nurodytu būdu, kaip to imperatyviai reikalauja VPĮ;
- 21.1.2. byloje nesant duomenų, kad perkančioji organizacija atliko trijų tiekėjų apklausą, teismas nusprendė, kad ginčo sutartis buvo sudaryta, atsižvelgiant tik į ieškovės UAB „Corpora“ komercinį pasiūlymą tokiu būdu pažeidžiant imperatyvius viešųjų pirkimų principus (VPĮ 3 straipsnio 1 dalis) ir VPĮ nustatytą supaprastintų pirkimų atlikimo tvarką (VPĮ 84, 85 straipsniai). Viešųjų pirkimų principai yra tiesiogiai taikytinos teisės normos, o jų pažeidimas yra prilyginamas imperatyviųjų nuostatų pažeidimui;
- 21.1.3. konstatavę, kad viešasis pirkimas įvyko pažeidžiant esmines jo sąlygas, įtvirtintas Taisyklių 104.1.4.2, 107 punktuose, nesant kitų tiekėjų apklausos, teismai padarė pagrįstą išvadą dėl procedūrų pažeidimo (VPĮ 25 straipsnis), o tai sudarė pagrindą konstatuoti imperatyviųjų reikalavimų pažeidimą (VPĮ 3 straipsnio 1 dalis, Taisyklių 104.1.4.2, 107 punktai).
- 21.2. Nagrinėjamu atveju, vykdamas viešąjį pirkimą, buvo sudarytos išimtinės sąlygos laimėti tik vienam tiekėjui:
- 21.2.1. skaidrumas, vykdamas viešojo pirkimo procedūras, suprantamas kaip viešumo užtikrinimas, o viešumas pirmiausia sietinas su paskelbimu apie viešąjį pirkimą. Būtent viešas paskelbimas suponuoja tiekėjų teisėtus lūkesčius, kad perkančioji organizacija visiems tiekėjams sudarys vienodas sąlygas konkuruoti tarpusavyje, suteikdama galimybę pateikti savo pasiūlymus;
- 21.2.2. perkančioji organizacija neturėjo kitų tiekėjų pasiūlymų ir apie juos sužinojo tik tada, kai juos į bylą pateikė ieškovė su atsiliepimu į priešieškį. Kadangi ieškovė pati buvo konkurso dalyvė ir negalėjo turėti šių komercinių pasiūlymų, tikėtina, kad jai ši informacija buvo perduota buvusio atsakovės vadovo, tačiau tai visiškai neatitinka VPĮ 3 straipsnio 1 dalyje įtvirtintų principų;
- 21.2.3. kadangi nuo 2013 m. sausio 28 d. UAB „Kelių mašinos“, 2013 m. sausio 29 d. UAB „Ukmergės versmė“ ir 2013 m. sausio 29 d. UAB „Corpora“ pasiūlymų pateikimo ikigincijamos sutarties sudarymo 2014 m. lapkričio 20 d. yra praėjęs nemažas laiko tarpas, kyla pagrįstų abejonių, ar tie pasiūlymai susiję su ginčo pirkimu;
- 21.2.4. nagrinėjamu atveju kyla pagrįstų abejonių, ar ieškovės pateiktas pasiūlymas buvo geriausias. Ieškovė 2014 m. lapkričio 20 d. pardavė atsakovei barstytuvą už 13 842,66 Eur, pati jį įsigijusi iš A. P. 2011 m. rugsėjo 9 d. už 1158,48 Eur. A. P. šį barstytuvą įsigijo 2009 m. sausio 5 d. iš VŠĮ „Vilniaus regiono keliai“ nurašyto turto aukcione. Šios aplinkybės suteikia pagrindą daryti išvadą, kad atsakovė įsigijo iš ieškovės ne 2008 m. pagaminatą, bet 2008 m. nurašytą barstytuvą.
- 21.3. Kadangi restitucija yra tiesioginis niekinio sandorio negaliojimo padarinys ([CK](#) 1.80 straipsnio 2 dalis), todėl, pripažinus sandorį

negaliojančiu dėl skaidrumo principo, vykdant viešojo pirkimo procedūras, pažeidimo, restitucijos padariniai turi kilti tiek perkančiajai organizacijai, tiek tiekėjui. Tokiu atveju prioritetas turėtų būti teikiamas viešojo intereso apsaugai, kuri pasireiškia per tinkamą iš gyventojų surenkamų lėšų panaudojimą.

Teisėjų kolegija

konstatuoja:

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl ginčo sutarties teisėtumo (VPĮ 3 straipsnis, [CK 1.80 straipsnis](#))

22. Ieškovė ginčija pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų dalis, kurionis ginčo viešojo pirkimo sutartis dėl prieštaravimo imperatyviosioms teisės normoms pripažinta niekine ir negaliojančia. Jos vertinimu, teismai nenurodė konkrečios imperatyviosios teisės normos, kurios pažeidimas sukėlė ginčijamus padarinius; tik VPĮ 3 straipsnio ir [CK 1.80 straipsnio](#) nuostatų nurodymas nepakankamas sandorio negaliojimui konstatuoti, juolab kad pagal kasacinio teismo praktiką tik formalus nukrypimas nuo viešųjų pirkimų reguliavimo nesuponuoja viešųjų pirkimų principo pažeidimo; teismų sprendimai lemia tai, kad atsakomybė už viešųjų pirkimų tinkamą vykdymą, ypač atitinkamų dokumentų (ataskaitų) užpildymą, buvo perkelta tik ieškovei. Teisėjų kolegija šiuos ieškovės kasacinio skundo argumentus pripažįsta teisiskai nepagrįstais.
23. Byloje nėra ginčo, kad dėl druskos barstytuvo pirkimo sutarties vertės, *pirma*, viešasis pirkimas neviršija tarptautinių pirkimų vertės, taigi yra supaprastintas, *antra*, tai yra mažos vertės viešasis pirkimas, kuris galėjo būti vykdytas apklausos būdu, apklausiant bent tris ūkio subjektus. Šalys nesutaria dėl to, ar apklausa iš tiesių buvo įvykdyta, t. y. ar buvo vykdytos viešojo pirkimo procedūros. Ieškovė kasaciniame skunde nurodo, kad iš bylos medžiagos matyti, jog atsakovė siekė įsigyti druskos barstytuvą, tiekėjų apklausa įvykdyta ir išrinktas mažiausias kainos pasiūlymas. Vis dėlto kasacinio skundo 30 punkte nurodyti perkančiosios organizacijos atstovų liudijimų fragmentai tik patvirtina byloje nustatytą aplinkybę apie viešojo pirkimo sutarties sudarymą, tačiau ne tai, kad buvo ir kaip buvo atlikta trijų tiekėjų apklausa.
24. Ieškovė ginčijamas teismų išvadas apie neteisėtai sudarytą viešojo pirkimo sutartį iš esmės kvestionuoja tik perkančiosios organizacijos vidaus dokumentų neužpildymo pagrindu, tačiau jų nepaneigia, be to, plačiau nepaaiškina, kasacinio teismo vertinimu, šiuo aspektu svarbiausios aplinkybės ir teismų atlikto vertinimo, kad tiekėjų pasiūlymai pateikti 2013 m. sausio mėn. pabaigoje, o viešojo pirkimo sutartis sudaryta 2014 m. lapkričio 20 d. Šiuo aspektu pažymėtina, kad tiek ginčo pirkimui taikytinos VPĮ redakcijos (galiojusios nuo 2012 m. spalio 1 d.) 18 straipsnio 9 dalyje, tiek Perkančiųjų organizacijų supaprastintų viešųjų pirkimų pavyzdinių taisyklių, patvirtintų viešųjų pirkimų direktoriaus 2008 m. rugsėjo 12 d. įsakymu Nr. 1S-91, redakcijos (galiojusios nuo 2012 m. balandžio 29 d.) 67 punkte, tiek pačios perkančiosios organizacijos Supaprastintų viešųjų pirkimų taisyklių 64 punkte įtvirtinta, jog *pirkimo sutartis turi būti sudaroma nedelsiant*.
25. Teisėjų kolegija sutinka su ieškovės argumentu, kad tik tiekėjų apklausos pažymų neužpildymas neturėtų lemti viešojo pirkimo sutarties negaliojimo, juolab kad už šių dokumentų tvarkymą yra atsakingos perkančiosios organizacijos. Vis dėlto, kasacinio teismo vertinimu, ginčijamos teismų išvados dėl niekinio sandorio buvo padarytos ne išimtinai tik šios aplinkybės pagrindu, o įvertinus visus bylos įrodymus. Šiame kontekste pažymėtina, kad supaprastinti pirkimai ir ypač mažos vertės pirkimai yra vykdomi bei viešojo pirkimo sutartys sudaromos paprastesne tvarka, todėl jiems taikomos ne tokios griežtos (formalizuotos) taisyklės (pavyzdžiui, galimybė sudaryti viešojo pirkimo sutartį žodžiu). Be to, pagal teisinį reguliavimą tiekėjų apklausa, iš esmės prilygstanti neskelbiamoms deryboms tarptautinių pirkimų atveju, nėra įtvirtinta vien tik kaip išimtinė interesų patenkinimo priemonė.
26. Atsižvelgiant į tai, kaip teisingai konstatavo teismai, šalių ginčui spręsti ypač svarbus viešųjų pirkimų principų taikymas. Kasacinio teismo praktikoje pažymėta, kad įstatymų leidėjo įtvirtinta paprastesnė supaprastintų viešųjų pirkimų vykdymo tvarka; kita vertus, toks supaprastintų pirkimų pobūdis nereiškia, kad šioms procedūroms neaktualios tam tikros bendrosios ir imperatyviosios VPĮ nuostatos, *a fortiori* (ypač) viešųjų pirkimų principai ir pirkimo tikslas racionaliai naudoti pirkimų skirtas lėšas (šių nuostatų taikymas, be kita ko, nustatytas ir VPĮ 85 straipsnio, kuriame daroma nuoroda į VPĮ I skyrių, 1 dalyje). Šios įstatymo nuostatos kasacinio teismo taip pat pripažintos kaip savarankiški perkančiųjų organizacijų veiksmų teisėtumo vertinimo pagrindai (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 12 d. nutartį civilinėje byloje [Nr. 3K-3-544/2014](#)).
27. Šiame kontekste taip pat primintina, kad kasacinio teismo nuosekliai konstatuojama, jog viešųjų pirkimų principų pažeidimas yra prilyginamas imperatyviųjų nuostatų pažeidimui; kiekvienas viešųjų pirkimų principų pažeidimas laikytinas esminiu pažeidimu, ir toks pažeidimo nustatymas suponuoja teismų pareigą pripažinti tokius perkančiosios organizacijos veiksmus neteisėtais ir spręsti dėl padarinių (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 14 d. nutarties civilinėje byloje [Nr. e3K-7-23-248/2017](#) 85 punktą ir jame nurodytą kasacinio teismo praktiką); viešųjų pirkimų principai – tokios imperatyviosios teisės nuostatos, dėl kurių perkančiosioms organizacijoms kyla pareiga elgtis tam tikru būdu arba nuo tam tikrų veiksmų susilaikyti (kai jų elgesio modelis įstatyme įtvirtintas), taip pat iš kurių aiškėja tiekėjų ir perkančiųjų organizacijų teisių ir pareigų, įtvirtintų VPĮ, turinys konkrečioje jų tarpusavio santykių situacijoje; viešųjų pirkimų principai yra ne tik perkančiųjų organizacijų ir tiekėjų teisių bei pareigų viešojo pirkimo srityje tiesioginis šaltinis, bet ir tiesiogiai taikytinos teisės normos (žr., pvz., pagal analogiją Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 27 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-476-378/2017 47 punktą ir jame nurodytą kasacinio teismo praktiką).
28. Nors ieškovė teisiškai nurodyma, kad kasacinio teismo praktikoje laikomasi pozicijos, jog ne kiekvienas nukrypimas nuo viešųjų pirkimų teisinio reguliavimo pripažįstamas viešųjų pirkimų principų pažeidimu, be to, viešųjų pirkimų principų pažeidimas turi būti konkrečiai įrodomas, tačiau teismų nustatytų aplinkybių negalima kvalifikuoti vien kaip formalus taisyklių nesilaikymas, juolab kad nagrinėjamoje byloje sprendžiama ne dėl nustatytų šalies veiksmų teisinio vertinimo, o dėl faktinės aplinkybės, ar ūkio subjektų apklausa buvo atlikta (žr. pagal analogiją Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. liepos 8 d. nutartį civilinėje byloje [Nr. 3K-3-320/2011](#)).
29. Pažymėtina, kad įrodinėjimas civiliniame procese turi savo specifiką – nenustatyta, kad teismas gali daryti išvadą apie tam tikrų faktų buvimą tik tada, kai dėl jų egzistavimo absoliučiai nėra abejonių; išvadą apie faktų buvimą teismas civiliniame procese gali daryti ir tada, kai tam tikros abejonės dėl fakto buvimo išlieka, tačiau byloje esančių įrodymų visuma leidžia manyti esant labiau tikėtina atitinkamą faktą buvus, nei jo nebuvus; įrodymų pakankamumas civiliniame procese grindžiamas vadinamąja tikėtinumo taisykle (tikimybių pusiausvyros principu) (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 13 d. nutarties civilinėje byloje [Nr. e3K-3-250-943/2021](#) 37 punktą ir jame nurodytą kasacinio teismo praktiką). Atsižvelgiant į tai, kasaciniame procese nustatytina, ar teismai nepadarė akivaizdžių skirtingų įrodymų vertinimo, jų reikšmės palyginimo ir aplinkybių nustatymo klaidų.
30. Kaip nurodyta pirmiau, pagrindinis ieškovės nesutikimo su teismų padarytomis išvadomis dėl neatliktos tiekėjų apklausos pagrindas – trijų

tiekių pasiūlymai. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad teismai šios aplinkybės neignoravo, tačiau, kaip jau buvo pažymėta, atsižvelgė į dvidešimties mėnesių laikotarpį nuo pasiūlymų pateikimo iki sutarties sudarymo, dėl to išreiškė abejonę (t. y. tiekių pasiūlymams kitų įrodymų atžvilgiu suteikė mažesnę reikšmę), ar šie pasiūlymai buvo pateikti dėl to paties pirkimo, taigi, ginčo viešojo pirkimo sutarčiai sudaryti. Šiame kontekste taip pat pažymėtina, kad byloje nėra duomenų, dėl kokio turinio atsakovės užklauso jie pateikė savo pasiūlymus. Be to, atkreiptinas dėmesys dar ir į tai, kad pagal perkanciosios organizacijos atstovų parodymus byloje atsakovė ieškovei priklausančiu barstytuvu faktiškai naudojosi dar prieš viešojo pirkimo sutarties sudarymą.

31. Remiantis pirmiau nurodytų argumentų visuma, darytina išvada, kad dėl viešojo pirkimo sutarties atitikties imperatyviosioms teisės normoms teismai padarė teisingas išvadas, o kasacinio skundo argumentai nesudaro pagrindo jas pakeisti.

Dėl restitucijų reglamentuojančių teisės normų aiškinimo ir taikymo

32. [CK 1.80 straipsnio](#) 2 dalyje įtvirtintos dėl prieštaravimo imperatyviosioms įstatymo normoms pripažinto negaliojančiu sandorio turinės pasekmės, nustatant, kad kai sandoris negalioja, viena jo šalis privalo grąžinti kitai sandorio šaliai visa, ką ji yra gavusi pagal sandorį (restitucija), o kai negalima grąžinti to, ką yra gavusi, natūra, – atlyginti to vertę pinigais, jeigu įstatymai nenustato kitokių sandorio negaliojimo padarinių. [CK 1.80 straipsnio](#) 3 dalis nukreipia į restitucijos taisykles, nustatytas [CK](#) šeštosios knygos normose. Bendrosios restitucijos taikymo nuostatos, kurios, be kita ko, taikomos ir sandorių, pagal kuriuos asmuo gavo turtą, pripažinimo negaliojančiais *ab initio* atvejais, yra įtvirtintos [CK](#) 6.145–6.153 straipsniuose.
33. Restitucijos, kaip prievolinio teisinio pažeistų teisių gynimo būdo, kai ji taikoma kaip sandorio pripažinimo negaliojančiu *ab initio* teisinė pasekmė, esmė – šalis, gavusios tam tikrą turtą nuginčyto sandorio vykdymo metu, privalo jį grąžinti viena kitai, taip atkuriant *status quo ante* (buvusioji padėtis). Taikant restituciją, siekiama atkurti iki teisės pažeidimo buvusią padėtį, vadinasi, sureguliuoti situaciją taip, lyg sandoris apskritai nebūtų buvęs sudarytas. Restitucija remiasi idėja, pagal kurią turi būti atkurta dėl neteisėto sandorio pažeista šalių turinės padėties pusiausvyra, grąžinant negaliojančio sandorio pagrindu perduotą turtą natūra ar piniginiu ekvivalentu. Tai reiškia, kad, pritaikius restituciją, asmuo negali gauti mažiau, negu iš jo buvo paimta, tačiau negali gauti ir daugiau, nei turėjo (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 10 d. nutartį civilinėje byloje [Nr. 3K-3-124-706/2015](#), 2018 m. spalio 11 d. nutarties civilinėje byloje [e3K-3-363-421/2018](#) 29 punktą ir kt.).
34. Restitucija taikoma pagal [CK](#) šeštosios knygos normas, atsižvelgiant į įstatyme nustatytas restitucijos taikymo sąlygas ir jų taikymui reikšmingas konkrečios bylos aplinkybes. [CK 6.145 straipsnio](#) 2 dalyje, 6.146 ir 6.147 straipsniuose nustatytos įvairios restitucijos taikymo modifikacijos, kurių esmė – užtikrinti sąžiningą ir pagrįstą šalių interesų pusiausvyrą, įtvirtinant galimybę teismui išimtiniais atvejais *pakeisti restitucijos būdą* arba *apskritai jos netaikyti*, jeigu dėl jos taikymo vienos iš šalių padėtis nepagrįstai ir nesąžiningai pablogėtų, o kitos atitinkamai pagerėtų.
35. [CK 6.146 straipsnis](#) reglamentuoja restitucijos būdus. Pagal šią materialiosios teisės normą restitucija atliekama natūra, išskyrus atvejus, kai restitucijos taikymas natūra yra neįmanomas arba sukeltų didelių nepatogumų šalims. Tokiu atveju restitucija atliekama sumokant ekvivalentą pinigais.
36. Restitucijos taikymas natūra geriausiai atskleidžia šio instituto esmę ir užtikrina jo paskirtį, todėl būtent šio būdo parinkimas ir sudaro pagrindinės restitucijos taikymo taisyklės dalyką. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad restitucijos taikymas natūra bendriausia prasme reiškia sandorių šalių įpareigojimą atlikti priešpriešinius veiksmus tiems veiksams, susijusiems su sandorio objektu, kurie buvo atlikti vykdant (vėliau negaliojančiu pripažintą) sandorį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-86-969/2019](#), 25 punktas). Pripažinus negaliojančia pirkimo–pardavimo sutartį dėl daiktų perleidimo ir pritaikius abišalę restituciją natūra, restitucijos šalių santykiai įgyja prievolinį pobūdį. Restitucinės prievolės šalis tokiu atveju sieja priešpriešinės reikalavimo teisės ir pareigos: buvęs pardavėjas tampa daikto kreditoriumi ir kainos skolininku, o buvęs pirkėjas – daikto skolininku ir kainos kreditoriumi.
37. Kita vertus, ką tiesiogiai nurodo ir [CK 6.146 straipsnio](#) nuostatos, taisyklė dėl restitucijos taikymo natūra nėra absoliuti, o šios taisyklės sąlygiškumas pagal šio straipsnio nuostatas sietinas su dviem aspektais: 1) neįmanomumu taikyti restituciją natūra (pavyzdžiui, dėl to, kad daiktas, esantis pripažinto negaliojančiu sandorio objektu, buvo sunaikintas, nepataisomai sužalotas, perleistas arba egzistuoja kitos priežastys, dėl kurių galimybė taikyti restituciją natūra yra objektyviai neįmanoma); 2) didelių nepatogumų šalims sukėlimu (pavyzdžiui, dėl to, kad restitucijos taikymas natūra nepagrįstai apsunkintų abiejų sandorio šalių teisinę padėtį ir kartu būtų neproporcinga civilinių teisių gynimo priemonė).
38. Restitucija neturėtų būti taikoma formaliai, o atsižvelgiant į įstatyme nustatytas restitucijos taikymo sąlygas ir jų taikymui reikšmingas konkrečios bylos aplinkybes, remiantis kurionis turi būti sprendžiama, ar bus pasiekti restitucijos tikslai – atkurta iki ginčo sandorio sudarymo buvusi šalių padėtis. Teismas, sprenddamas restitucijos taikymo klausimą, visų pirma turi nustatyti, ar restitucija apskritai taikytina ([CK](#) 6.145 straipsnio 2 dalis). Nustatęs, kad restitucija taikytina, teismas turi nustatyti restitucijos būdą ([CK](#) 6.146 straipsnis), taip pat įvertinti, ar nėra pagrindo pakeisti restitucijos būdą ([CK](#) 6.145 straipsnio 2 dalis) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-627-686/2015](#); kt.). Jeigu byloje nustatytų reikšmingų faktinių aplinkybių visuma sudaro pagrindą spręsti, kad *status quo ante* padėtis bus atkurta, taikant restituciją natūra, tai tokiame restitucijos taikymo būdai teiktina primenybė. Tačiau jeigu tokių aplinkybių nenustatoma, turi būti sprendžiama dėl alternatyvaus – sumokant ekvivalentą pinigais – restitucijos būdo taikymo.
39. Kaip minėta šios nutarties 33 punkte, restitucijos, kai ji taikoma kaip sandorio pripažinimo negaliojančiu *ab initio* pasekmė, pagrindinis tikslas yra iki sandorio sudarymo buvusios padėties atkūrimas. Kai pripažinta negaliojančia pirkimo–pardavimo sutartimi buvo perleistas individualiais požymiais apibūdintas daiktas, šis tikslas visų pirma galėtų būti pasiektas, jei pardavėjui būtų grąžintas daiktas, kurio vertė atitiktų jo rinkos vertę, buvusią ginčo sutarties sudarymo metu. Tačiau realybėje daikto vertė gali būti sumažėjusi dėl jo eksploatavimo, netinkamo saugojimo, dalinio daikto sunaikinimo ar kitų aplinkybių.
40. Jei restitucijos objektu esančio daikto negalima grąžinti natūra tokios būklės, kokios jis buvo negaliojančia pripažintos sutarties sudarymo (įvykdymo) metu, nes daiktas buvo eksploatuojamas ilgą laiką ir jo vertės sumažėjimas yra esminis, daikto grąžinimas natūra tokiu atveju būtų netinkama civilinių teisių gynimo priemonė. Todėl restituciją tokiu atveju turėtų būti atliekama, sumokant daikto vertę atitinkančią sumą pinigais, kuri apskaičiuojama laikantis [CK 6.147 straipsnio](#) 1 dalyje įtvirtintos piniginio ekvivalento apskaičiavimo taisyklės – taikant kainas, galiojančias tuo metu, kai skolininkas gavo tai, ką jis privalo grąžinti. Kai restitucija atliekama sumokant ekvivalentą pinigais, daiktas lieka pirkėjui. Tokiu atveju pardavėjas tampa daikto vertę atitinkančio pinigų ekvivalento kreditoriumi ir pagal sutartį gautos pinigų sumos skolininku, o pirkėjas – daikto vertę atitinkančio pinigų ekvivalento skolininku ir pagal sutartį gautos pinigų sumos kreditoriumi. Teismas, nustatęs restitucijoje dalyvaujančių šalių reikalavimo teises ir skolas bei atlikęs priešpriešinių piniginių reikalavimų įskaitymą ([CK 6.130 straipsnio](#) 1 dalis), galutiniu procesiniu sprendimu iš restitucijoje dalyvaujančių šalių priteisia gautus skolų likučius.
41. Nagrinėjama atveju yra aktualūs kasacinio teismo praktikoje suformuluoti išaiškinimai, kokią reikšmę restitucijos būdo pakeitimui turi daikto būklė ir jo vertė, kai pripažinto negaliojančiu pirkimo–pardavimo sandorio dalykas yra individualiais požymiais apibūdinti daiktai, kurių vertė dėl eksploatacijos laikui bėgant labai mažėja. Sprenddamas, ar restitucijos natūra taikymas, grąžinant automobilį, atitiktų restitucijos tikslus, kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad tokiu atveju turi būti atsižvelgiama tiek į automobilio eksploatavimo laiką, tiek į tai, kiek per jį sumažėjo automobilio rinkos vertė. Tai reiškia, kad kuo ilgesnis automobilio eksploatacijos laikotarpis, tuo jo vertė tampa mažesnė. Ši aplinkybė yra teisiskai reikšminga, sprendžiant dėl galimybės taikyti restituciją natūra, t. y. jeigu po pripažinto negaliojančiu sandorio sudarymo automobilis buvo

eksplatuojamas neilgą laiką (ar iš viso nebuvo eksplatuojamas) ir jo vertė, lyginant su sandorio sudarymo dieną buvusią vertę, sumažėjo nedaug, tai yra pagrindas svarstyti dėl galimybės taikyti restituciją natūra. Tačiau tuo atveju, kai automobilis eksplatuojamas ilgą laiką ir dėl to jo vertė labai sumažėja, restitucijos taikymas natūra neatitiktų restitucijos tikslų ir reikštų nepagrįstą praturtinimą vienai iš pripažinto negaliojančiu sandorio šalių, todėl tokiu atveju svarstyti restitucijos, sumokant ekvivalentą pinigais, taikymo galimybę (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-124-706/2015).

42. Nagrinėjamu atveju nustatyta, kad pripažintos negaliojančia *ab initio* 2014 m. lapkričio 20 d. pirkimo–pardavimo sutarties, kurią sudarant perkančioji organizacija pažeidė VPĮ ir perkančiosios organizacijos Supaprastintų pirkimų taisyklių nuostatas, dalykas buvo individualiais požymiais apibūdintas daiktas – druskos barstytuvas. Byloje nustatyta, kad, vykdant ginčo sutartį, pardavėja perdavė pirkėjai druskos barstytuvą, o pirkėja tik iš dalies įvykdė savo prievolę pagal pirkimo–pardavimo sutartį, sumokėdama pardavėjai sutartyje nustatytos kainos dalį – 1000 Eur, nors ginčo sutartimi šalys buvo susitarusios dėl 11 439,99 Eur be PVM (39 500 Lt) kainos už įsigyjamą daiktą sumokėjimo.
43. Pirmosios instancijos teismas, nustatęs, kad atsakovė (pirkėja) nuo 2014 m. gruodžio 22 d. naudojo ir tebenaudoja druskos barstytuvą savo ūkinėje veikloje pagal tiesioginę barstytuvo paskirtį, kad druskos barstytuvas šiuo metu yra atsakovės žinioje, tačiau jo likutinė vertė 0.29 Eur ir jis yra visiškai nusidėvėjęs, nusprendė, kad nagrinėjamu atveju, pritaikius restituciją natūra, ieškovės (pardavėjos) padėtis nepagrįstai ir nesąžiningai pablogėtų, o atsakovės (pirkėjos) – atitinkamai pagerėtų. Atsižvelgdamas į tai, teismas taikė vienašalę restituciją natūra: priteisė iš pirkėjos pardavėjos naudai druskos barstytuvą, kartu nusprenddamas, jog pirkėjos pagal pripažintą negaliojančia *ab initio* 2014 m. lapkričio 20 d. pirkimo–pardavimo sutartį sumokėtos 1000 Eur lėšos nebus jai grąžintos. Apeliacinės instancijos teismas 2020 m. gruodžio 1 d. nutartimi šį pirmosios instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą.
44. Nagrinėjamoje byloje teismai nenustatė ir neįvertino, kokia buvo druskos barstytuvo rinkos vertė ginčo sutarties sudarymo metu. Nesant šių duomenų, nėra galimybės nustatyti, ar, pirmosios instancijos teismui pritaikius restituciją natūra ir pripažinus ieškovės (pardavėjos) teisę į 1000 Eur kompensaciją dėl daikto vertės sumažėjimo, sandorio šalys buvo grąžintos į padėtį, buvusią iki sandorio sudarymo (lot. *status quo ante*). Nors apeliacinės instancijos teismas skundžiamoje nutartyje ir nurodė, kad pardavėja, manydama, jog daikto grąžinimas jai nėra pakankama kompensacija, gali reikalauti žalos atlyginimo iš pirkėjos, remdamasi [CK 6.249 straipsniu](#), tačiau ši turtinės žalos išieškojimo iš pirkėjos galimybė yra pernelyg abstrakti, apsunkina pardavėjos padėtį bei neužtikrina, kad ginčo šalių turtinė padėtis, buvusi iki pripažinto negaliojančiu sandorio sudarymo, visų pirma būtų atkurta taikant restituciją, kaip sandorio negaliojimo pasekmę, taip įgyvendinant pagrindinį restitucijos tikslą, o ne sukuriant papildomą žalos atlyginimo prievolę. Nesant nustatytos druskos barstytuvo rinkos vertės, buvusios ginčo sutarties sudarymo metu, nėra galimybės įvertinti, ar pirmosios instancijos teismo pasirinktas restitucijos atlikimo būdas nepagrįstai ir nesąžiningai nepablogino pardavėjos (ieškovės) padėties, nes pardavėja (ieškovė) turi teisę, kad jai būtų atlyginta druskos barstytuvo rinkos vertė, buvusi negaliojančio sandorio sudarymo metu.
45. Kasacinis teismas faktinių bylos aplinkybių nenustato, o sprendžia tik su teisės taikymu susijusius klausimus ([CPK 353 straipsnio](#) 1 dalis). Bylos esmės neatskleidimas yra esminis proceso teisės normų pažeidimas, dėl kurio, byloje nesant nustatytos teisinę reikšmę turinčios aplinkybės dėl barstytuvo rinkos vertės ginčo sutarties sudarymo metu, byla negali būti išnagrinėta iš esmės apeliacinės instancijos teisme ([CPK 360 straipsnis](#)). Be to, taip užtikrinama šalių teisė į teisingą teismą, nes, grąžinus bylą apeliacinės instancijos teismui, atsižvelgiant į Lietuvoje įtvirtintą ribotos kasacijos modelį, būtų susiaurinta šalių galimybė ginčyti kuriai nors jų nepalankų teismo procesinį sprendimą. Dėl to Vilniaus regiono apylinkės teismo 2020 m. rugsėjo 11 d. sprendimo dalis, kuria nuspręsta patenkinant atsakovės UAB „Švenčionių švara“ priešiškinį priteisti iš atsakovės ieškovei UAB „Corpora“ druskos barstytuvą „MM 008“, kurį ieškovė turi pasiimti savo sąskaita, bei išspręstas bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimas, taip pat Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2020 m. gruodžio 1 d. nutartis, kuria minėta Vilniaus regiono apylinkės teismo 2020 m. rugsėjo 11 d. sprendimo dalis palikta nepakeista ir išspręstas bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimas, panaikintinos ir civilinės bylos dalis dėl restitucijos taikymo grąžintina pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo ([CPK 327 straipsnio](#) 1 dalies 2 punktas, 340 straipsnio 5 dalis, 359 straipsnio 1 dalies 5 punktas, 360 straipsnis).
46. Minėta, jog sprendžiant dėl galimybės taikyti restituciją natūra, nagrinėjamu atveju teisinę reikšmę turi faktinės aplinkybės, susijusios su grąžintino natūra daikto būkle ir jo vertės sumažėjimu. Kadangi nagrinėjamu atveju dėl ginčo sutarties dalyku buvusio druskos barstytuvo grąžinimo yra sprendžiama praėjus beveik 6 metams nuo negaliojančia pripažintos sutarties sudarymo, jis buvo eksplatuojamas ilgą laiką ir yra visiškai nusidėvėjęs, taikant restituciją natūra *status quo ante* padėties materialus atkūrimas, esant susiklosčiusiai faktinei padėčiai dėl grąžintino daikto būklės ir jo vertės, būtų sunkiai įgyvendinamas ir sukeltų pardavėjai didelių nepatogumų. Šios aplinkybės sudaro pagrindą pirmosios instancijos teismui, iš naujo nagrinėjant bylos dalį dėl restitucijos taikymo, pakeisti restitucijos būdą ir spręsti dėl restitucijos atlikimo, sumokant ekvivalentą pinigais, patį daiktą paliekant pirkėjai (atsakovei) ([CK 6.145 straipsnio](#) 2 dalis, 6.146 straipsnis).
47. Apskaičiuodamas piniginių ekvivalentą, pirmosios instancijos teismas turėtų vadovautis [CK 6.147 straipsnio](#) 1 dalyje įtvirtinta bendrąja taisykle ir tuo tikslu nustatyti daikto rinkos vertę, buvusią sutarties sudarymo metu, *inter alia* (be kita ko), atsižvelgdamas į šio daikto pagaminimo datą, juolab kad byloje nėra ginčo dėl to, jog šalys pirkimo–pardavimo sutartį sudarė dėl panaudoto (ne naujo) daikto. Nustačius šią vertę, spręstina dėl priešpriešinių piniginių reikalavimų teisių ir jų įskaitymo galimybės. Jei pirkėjos pardavėjai mokėtina pinigų suma, atitinkanti daikto rinkos vertę, buvusią sutarties sudarymo metu, viršytų 1000 Eur sumą, kuria yra apibrėžiama pardavėjos priešpriešinė piniginė prievolė pirkėjai dėl jos pagal pripažintą negaliojančią sutartį sumokėtos kainos dalies grąžinimo, tokiu atveju, taikant restituciją, pardavėjai kaip ekvivalentas pinigais turėtų būti priteista iš pirkėjos minėtų sumų skirtumą atitinkanti daikto piniginė vertė.
48. Kiti kasacinio skundo argumentai, atsižvelgiant į kasacinio teismo šioje nutartyje pateiktus išaiškinimus ir procesinę bylos baigtį, laikytini teisiškai nereikšmingais, todėl teisėjų kolegija dėl jų nepasisako.

Dėl ginčo teisingumo ir bylinėjimosi išlaidų

49. Apeliacinės instancijos teismas, *inter alia*, pripažino, kad nagrinėjamu atveju nebuvo pažeistos rūšinio teisingumo taisyklės, nes ginčas dėl pirkimo–pardavimo sutarties atitiktų VPĮ nuostatomis buvo pradėtas pagal priešiškinį, o vadovaujantis [CPK 33 straipsnio](#) 2 dalimi, priešiškinis, neatsižvelgiant į tai, koks jo teisingumas, pareiškiamas tos vietos teismui, kuriame nagrinėjamas pradinis ieškinys. Jei priešiškinio padavimas keičia rūšinį bylos teisingumą, pradinį ieškinį nagrinėjantis teismas išsprendžia visus su ieškinio (priešiškinio) priėmimu susijusius klausimus ir nagrinėja visą bylą iš esmės. Su tokia teise jo išvada nėra pagrindo sutikti.
50. Teisėjų kolegija pažymi, kad pagal kasacinio teismo formuojamą praktiką civilinės bylos dėl civilinių viešo konkurso teisių santykių įvardytos [CPK 27 straipsnio](#) 3 punkte, *inter alia*, apima bylas dėl viešųjų pirkimų teisių santykių plačiąja prasme, t. y. pirmiausia ginčus dėl perkančiųjų organizacijų (perkančiųjų subjektų, suteikiančiųjų institucijų) sprendimų ar veiksmų, priimtų vykdant viešųjų konkursų procedūras, taip pat tokių viešų subjektų ir tiekėjų tarpusavio ginčus vykdant viešojo pirkimo ar koncesijos sutartis (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-8-248/2018](#) 43 punktą).
51. Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į tai, kad nagrinėjamu atveju ieškinys buvo pareikštas dėl sutarties, sudarytos vykdant viešuosius pirkimus, (ne)tinkamo vykdymo, o priešiškinis pareikštas ginčijant viešui pirkimu sutarties galiojimą dėl jos prieštaravimo imperatyvioms VPĮ normoms, pripažįsta, kad tai sudaro pagrindą konstatuoti esant rūšinio teisingumo taisyklių pažeidimą, kadangi, vadovaujantis [CPK 27 straipsnio](#) 3 dalimi, civilinę bylą turėjo nagrinėti apygardos teismas, kaip pirmosios instancijos teismas.
52. Nors bendrosios kompetencijos teismų teisingumo taisyklių, nurodančių, ar byla teisinga apylinkės ar apygardos teismui, kaip pirmosios

instancijos teismui, pažeidimas nelaikytinas absoliučiu skundžiamo procesinio sprendimo negaliojimo pagrindu (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 27 d. nutarties civilinėje byloje [Nr. e3K-3-361-248/2019](#) 55 punktą), be to, ginčo šalys dėl to atskirai nekelia argumentų kasaciniame procese, nagrinėjamoje byloje teisėjų kolegija, atsižvelgdama į tai, kad, kaip nurodyta pirmiau, teismai neatskleidė bylos esmės, o tai gali būti padaryta tik pirmosios instancijos teisme ([CPK 360 straipsnis](#)), racionalu ir pagrįsta perduoti bylą pakartotinai nagrinėti ne šiame procese kaip pirmosios instancijos teismo bylą sprendusiam teismui (Vilniaus regiono apylinkės teismui), o pagal [CPK](#) 27 straipsnyje įtvirtintą jurisdikciją – apygardos teismui, t. y. Vilniaus apygardos teismui. Bylą pakartotinai nagrinėsiantis Vilniaus apygardos teismas šalių ginčą turėtų spręsti ir atitinkamas [CPK](#) normas taikyti kaip pirmosios instancijos teismas.

53. Kasaciniam teismui nusprendus civilinę bylą perduoti pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo, šalių bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimas paliktinas spręsti šiam teismui kartu su kitų bylinėjimosi išlaidų paskirstymu ([CPK](#) 93, 96 straipsniai).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 5 punktu,

nutaria:

Panaikinti Vilniaus regiono apylinkės teismo 2020 m. rugsėjo 11 d. sprendimo dalį, kuria patenkinant priešieškinių buvo nuspręsta priteisti ieškovei UAB „Corpora“ iš atsakovės UAB „Švenčionių švara“ druskos barstytuvą MM 008*, nustatant, jog druskos barstytuvą UAB „Corpora“ iš UAB „Švenčionių švara“ turi pasiūti savo sąskaita, taip pat išspręstas bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimas.

Panaikinti Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2020 m. gruodžio 1 d. nutarties dalį, kuria buvo nutarta minėtą Vilniaus regiono apylinkės teismo 2020 m. rugsėjo 11 d. sprendimo dalį palikti nepakeistą bei išspręstas bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimas. Civilinės bylos dalį dėl restitucijos taikymo grąžinti Vilniaus apygardos teismui, kaip pirmosios instancijos teismui, nagrinėti iš naujo. Kitą Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2020 m. gruodžio 1 d. nutarties dalį palikti nepakeistą. Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Teisėjai

Gražina Davidonienė

Gediminas Sagatys

Sigita Rudėnaitė